

УДК 339.166.5

О.А. ЛЯШЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ, КОНВЕНЦІЙ ТА УГОД У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

***Ключові слова:** міжнародні договори, конвенції, інтелектуальна власність*

Майже до середини XIX століття одержати охорону інтелектуальної власності у різних державах світу було досить важко, оскільки закони в цих державах дуже відрізнялися один від одного. Більше того, патентні заявки доводилося подавати в усіх державах, у яких здійснювалося патентування, в один і той же час з метою уникнення передчасної публікації заявок в одних державах, що позбавляло новизни об'єкта в інших. Крім того, у міру того, як дедалі більше держав водночас створювали свої системи захисту об'єктів інтелектуальної власності, виникло загальне бажання гармонізувати відповідні закони на міжнародному рівні.

Зазначимо, що достатньо значущими в цій галузі слід визнати дослідження І.І. Дахно [1], Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицького [2], І.О. Мікульонка [3] та інших. Разом із тим, деякі проблеми в зазначеній сфері залишилися не розкритими. Тому метою статті можна вважати дослідження проблем прийняття та застосування міжнародних договорів, конвенцій та угод у сфері інтелектуальної власності. Її новизна полягає у висвітленні основних заходів та шляхів становлення законодавства щодо охорони інтелектуальної власності.

Початком реалізації цих ідей вважають 1873 р., коли уряд Австро-Угорської імперії

запропонував іншим державам взяти участь у першій міжнародній виставці винаходів у Відні. Тоді деякі держави відмовилися від участі в ній через неадекватну правову охорону винаходів, що демонструвалися на виставці. Занепокоєний станом у цій сфері Віденський конгрес з патентних реформ цього ж року прийняв головні принципи патентування винаходів. Як наслідок, відбулася Паризька конвенція.

Паризька конвенція про охорону промислової власності. Прийнята на Дипломатичній конференції в Парижі 1883 р., не передбачала спеціальних засобів захисту винаходів, корисних моделей, промислових зразків. Стосовно знаків, фірмових найменувань, вказівок про походження товарів чи істинності особи виробника – при незаконному спорядженні товарів такими позначеннями на них мав накладатися арешт відповідно до внутрішнього законодавства країни. Заборони підлягали також акти недобросовісної конкуренції. Щодо права звертатися до суду конвенція закріпила загальне зобов'язання країн Союзу забезпечити громадянам інших країн Союзу законні засоби для ефективного припинення протиправних вище зазначених дій [4, с.68].

Взагалі положення Паризької конвенції можна поділити на чотири категорії.

Перша категорія положень містить норми матеріального права, які гарантують основне право, відоме як право національного режиму в кожній з держав-учасниць.

Друга категорія положень установлює ще одне основне право, відоме як право пріоритету. Це право означає, що на основі заявки на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності, поданої заявником в одній з держав-учасниць Конвенції, той самий заявник може протягом певного періоду часу запитувати охорону в усіх інших державах-учасниць.

Третя категорія положень визначає ряд загальних норм у сфері матеріального права, які містять або норми, що встановлюють право й обов'язки фізичних і юридичних

осіб, або норми, що потребують або дають змогу державам-учасникам передбачати у своєму законодавстві відповідні цим нормам положення.

Четверта категорія стосується адміністративних рамок, установлених з метою реалізації Конвенції. Україна – її учасниця з грудня 1991 р.

Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів. Прийнята 09.09.1886 р., щодо контрафактних примірників твору відповідно до законодавства кожної країни.

Конвенцію засновано на трьох основних принципах: перший – це принцип «національного режиму» відповідно до якого твори, створені в одній з держав-учасниць Конвенції, обов'язково одержують у всіх інших державах-учасниках таку саму охорону, яку ці держави надають своїм власним громадянам; другий – це принцип автоматичної охорони, згідно з яким такий національний режим не залежить від яких-небудь формальних умов, відповідно до якого охорона надається автоматично й не передбачає формальних умов реєстрації; третій принцип – це принцип незалежності охорони, за яким володіння наданими правами та їх здійснення не залежить від існування охорони в державі походження твору [5, с.112].

Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення (Римська конвенція). Підписана у 1961, вона стосується охорони суміжних прав і за своїми принципами аналогічна Бернській конвенції.

Найробський договір про охорону олімпійського символу. Підписано 1981 р. Усі держави-учасниці договору зобов'язані захищати олімпійський символ (п'ять переплєтених кілець) від використання в комерційних цілях без дозволу Міжнародного олімпійського комітету.

Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури. Підписано 1977 р.; Україна – член договору з 02.07.1997 р. До-

говір дає змогу заявнику винаходу в галузі генної інженерії й мікробіології замість депонування мікроорганізму в кожній окремій державі депонувати лише один раз і сплачувати одне мито.

Договір ВОІВ про авторське право 1996 р. знов зазначив загальні вимоги застосовувати «ефективні засоби юридичної відповідальності» та «відповідно до своїх правових систем вжити заходів, необхідних для забезпечення застосування цього Договору», а також передбачити наявність в законах «заходів щодо забезпечення прав, які дозволяють ефективно протидіяти будь-яким актам порушення прав передбачених цим Договором, включаючи термінові заходи для запобігання порушень та заходи як стримуючий засіб від подальших порушень».

Аналогічні положення містить і Договір про виконання та фонограми 1996 р. Усі вимоги, які були зазначені в цих договорах, були реалізовані в законодавстві України.

Щодо піратства, яке має місце в Україні, то воно пов'язано не з відсутністю законодавства з захисту прав, а з економічними причинами в умовах пасивності як іноземних правоволодарів так і вітчизняних органів виконавчої влади з припинення правопорушень. Негативно на захисті прав позначалася і асиметрія в засобах захисту для різних об'єктів права інтелектуальної власності, з розвиненими стандартами щодо авторського права і суміжних прав та відсутністю належних цивільно-правових засобів захисту для об'єктів права промислової власності.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Зростаючий обсяг виробництва у світі контрафактної та піратської продукції привів до укладання в 1994 р. в рамках Світової організації торгівлі Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності з акцентом саме на засобах реалізації прав. Її прийняття під егідою СОТ було пов'язано з неможливістю швидко провести аналогічний переговорний процес у рамках ВОІВ, беручи до уваги високі та жорсткі стандарти захисту, передбачені Угодою.

Принципово новими в Угоді є вимоги щодо цивільно-правових, адміністративних та кримінальних процедур і засобів захисту прав інтелектуальної власності; запровадження попередніх заходів із захисту прав; спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні.

Робота над приведенням законодавства у відповідність до вимог СОТ розпочалась в Україні ще в 1995-1996 рр. Проте, до 2001 р. положення ТРІПС не знайшли відображення у національному законодавстві. Враховуючи це, Президент України Указом від 27.04.2002 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» доручив Кабінету Міністрів України вжити заходів щодо удосконалення українського законодавства з урахуванням положень Угоди ТРІПС [4, с.69].

Аналіз відповідності положень Угоди та законодавства України виявив значні прогалини в регулюванні.

Так, існували дві думки щодо механізму введення змін до законодавства України. Перша – представників Патентного відомства України, на що наголошувалося в 1996-2000 рр., такі зміни мали розглядатися по черзі при розгляді законів щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності. З іншого боку, мав бути підготовлений законодавчий акт, яким би одночасно були введені зміни до всіх законів України у сфері охорони інтелектуальної власності.

Можна зазначити, що вже після прийняття Угоди ТРІПС в Україні приймається ряд законів, в яких вимоги Угоди щодо окремих об'єктів інтелектуальної власності були реалізовані лише частково. Крім того, відбулося прийняття законів, в яких містилися норми, що суперечили Угоді. Це стосується норм щодо деклараційних 6-річних патентів, введених Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а також багатьох положень нової редакції Закону України «Про авторське право та суміжні права».

В своїх пропозиціях з накладення вето Президента України щодо Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»,

МОН України у листі до Кабінету Міністрів України від 24.05.2000 р. зазначало, що положення про деклараційні патенти нового закону не відповідають Угоді ТРІПС, реалізацію закону може призвести до негативних соціально-економічних наслідків [3, с.110].

02.11.2000 р. Верховною Радою України, а після зауважень Президента України, 18.01.2001 р. приймається Закон України «Про внесення змін до закону України «Про авторське право і суміжні права», проте значна кількість норм Закону не враховували положення Угоди ТРІПС, суперечили Бернській конвенції. У зв'язку з цим Президент України два рази накладав вето на Закон та повертав його на повторне читання до Верховної Ради України.

З урахуванням критики підходу «послідовних змін» було підготовлено та 22.05.2003 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, щодо правової охорони інтелектуальної власності». Незважаючи на позитивні зміни, реалізація оновлених положень законодавства гальмується їх неузгодженістю з іншими нормативними актами, зокрема, законодавством про виконавче провадження.

Тимчасова Угода та Угода про партнерство та співробітництво. Зобов'язання України перед ЄС щодо вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності вперше були закріплені 01.06.1995 р. 01.03.1998 р. – вступили в силу Угоди про партнерство і співробітництво. Цікавим є те, що зі всіх галузей права єдина галузь, щодо якої у тимчасовій угоді закріплені зобов'язання щодо наближення законодавства, була охорона інтелектуальної власності.

Тимчасова угода набула чинності 01.02.1996 р., строк виконання зобов'язань за Угодою - 01.02.2001 р. Зазначений строк був підтверджений і Угодою про партнерство і співробітництво.

Відзначимо, що незважаючи на конкретні вимоги Тимчасової угоди щодо приведення законодавства України у галузі охорони інтелектуальної власності у відповідність до

законодавства ЄС, в Україні в термін до 01.02.2001 р. відповідна робота не була проведена. Будь-які зміни до законів України з урахуванням положень права ЄС не були введені, як і запровадження ефективних засобів забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності.

Підписана 14.06.1994 року та вступивши 01.03.1998 р. в силу Угода про партнерство і співробітництво закріпила «м'які зобов'язання» України з наближення чинного та майбутнього законодавства України до законодавства Спільноти та досягнення приблизної адекватності законів України законодавству ЄС у 18 сферах, в тому числі, в сфері інтелектуальної власності.

Однак, на відміну від інших галузей права, Угода присвячує питанням охорони інтелектуальної власності спеціальну статтю 50, де закріплені конкретні вимоги щодо охорони прав інтелектуальної власності в Україні. За цією статтею Україна має продовжити удосконалення захисту прав на інтелектуальну власність для того, щоб до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою, забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в Спільноті, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав; приєднатися до багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність.

У той же час щодо актів ЄС, які були прийняті після 01.03.1998 р., то строк їх врахування в законодавстві України становив 01.03.2003 р. Вказаний термін відноситься і до приєднання до міжнародних конвенцій.

Відзначимо, що на вересень 2005 р. зміни до законів України з приведення національного законодавства до законодавства ЄС не тільки не прийняті, але й відповідні проекти законодавчих актів не внесено до Верховної Ради України.

Якщо завдання – забезпечення «рівня захисту, аналогічного до існуючого в Співтоваристві», з урахуванням досвіду асоційованих країн та вимог Білої книги про підготовку асоційованих країн Центральної і Східної Європи до входження у внутрішній ринок

ЄС – може бути реалізовано через зміну національного законодавства відповідно до вимог зазначених актів ЄС, «ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав» здебільшого є компетенцією держав-членів. Це призводить до необхідності виділення основних елементів забезпечення реалізації прав інтелектуальної власності провідних європейських країн [4, с.73].

Відзначимо, що основні претензії США, Європейського Союзу, Міжнародного альянсу інтелектуальної власності, інших міжнародних організацій викликає щодо України не законодавство як таке, а ефективність його реалізації, реальні дії з припинення піратства, створення ефективно діючої судової системи.

Адаптація законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності - в 1998 р. постановою Кабінету Міністрів України «Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 12.06.1998 р. № 852 було затверджено перелік міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. За виконання завдань адаптації у сфері інтелектуальної власності головною організацією було визначено Державне патентне відомство.

Державним агентством України по авторських і суміжних правах, зокрема 26.01.1999 р., була затверджена Програма України до Європейського Союзу в сфері авторського права і суміжних прав. Постановами Кабінету Міністрів України від 24.04.1999 р. та від 07.06.2000 р. органами, відповідальними за проведення робіт з адаптації, були визначені відповідно Державний комітет з питань науки та інтелектуальної власності та правонаступник комітету – Міністерство освіти і науки України.

У 1999 р. затверджено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу. До пріоритетних сфер адаптації, від зближення яких залежить змі-

цення економічних зв'язків України та держав-членів ЄС, було віднесено захист прав інтелектуальної власності. У 2000 р. Президентом України схвалена Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Короткостроковими та середньостроковими пріоритетами Програми були визначено «гармонізація положень національного законодавства з законодавством ЄС, забезпечення остаточного розроблення та прийняття законів України: «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності; Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»; Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також створення необхідної нормативно-правової бази щодо митного контролю і митного оформлення товарів та інших предметів, які містять об'єкти інтелектуальної власності, при їх переміщенні через митний кордон України та механізму її застосування тощо.

Відповідальними за це державними органами не були виконанні завдання щодо короткострокових та середньострокових пріоритетів Програми інтеграції та на вересень 2005 р. на розгляд Верховної Ради України не було внесено жодного проекту закону щодо внесення змін до законодавства України відповідно до законодавства ЄС. На незадовільний рівень охорони інтелектуальної власності в Україні звертала увагу і Європейська Комісія.

Відзначене занепокоєння іноземних країн реалізувалося в Україні як у прийнятті ряду нормативних актів, так і в адміністративних заходах, спрямованих на припинення піратства. В 2001 р. у нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11.07.2001 р. введено спеціальний розділ «Захист авторського права і суміжних прав» з відповідними Угоді ТРІПС нормами, включенням детальних положень про забезпечення позову, а також про надання інформації

відповідачем щодо третіх осіб, які беруть участь у виробництві контрафактної продукції тощо [5, с.115].

Було прийнято новий Митний кодекс України, де спеціальний розділ присвячено контролю за переміщенням через митний контроль товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності. Крім того, наказом Вищого господарського суду України від 26.07.2001 р. створена спеціалізована колегія суддів Вищого господарського суду України з розгляду суперечок, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності.

Суттєвим кроком з посилення захисту прав інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 р. нового Цивільного кодексу України. Незважаючи на схвалення ще у 1993 р. основних законів України з охорони прав на винаходи, корисні моделі, знаки для товарів і послуг, авторського права і суміжних прав, законодавство України було не уніфіковане щодо цивільно-правових способів захисту майнових прав інтелектуальної власності. Однак, зміни, безумовно сприяючи підвищенню рівня захисту прав інтелектуальної власності, за винятком певних положень законодавства, не враховували норми актів ЄС, а також приймалися без оцінки відповідного досвіду регулювання правовідносин в ЄС.

Що стосується відповідності законів України законодавству ЄС, то вона мала місце лише для окремих положень актів ЄС. У тому числі охорони авторським правом комп'ютерних програм, терміну охорони авторського права тощо.

Певний поштовх щодо адаптації законодавства у сфері інтелектуальної власності був пов'язаний з діяльністю Центру європейського та порівняльного права Міністерства юстиції України, що за власною ініціативою наприкінці 2003 р. розпочав роботи з аналізу відповідності законодавства України у зазначеній сфері до законодавства ЄС, а також із прийняттям 04.03.2004 р. розпорядження Кабінету Міністрів України № 111-р «Про заходи щодо реалізації пріоритетних

положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу», за яким Центру було доручено здійснити порівняльно-правовий аналіз регулювання правовідносин в Україні та ЄС у сфері інтелектуальної власності.

Зазначимо, що ці завдання Уряду теж не були виконанні. Деякі подані законопроекти були відхиленні з урахуванням, що вони все ж таки не були приведенні у відповідність до законодавства ЄС.

У 2005 р. Кабінет Міністрів України вже в четвертий раз визначав завдання щодо приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС. Розпорядженням від 16.06.2005 р. № 201-р. затверджено План заходів щодо виконання у 2005 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

План заходів відобразив нагальні вимоги Європейського Союзу, визначені у Плані дій Україна-Європейський Союз, прийнятому 23.02.2005 р.: «забезпечити рівень захисту, подібний до того, що існує в ЄС». Введення положень щодо інтелектуальної власності до Плану дій, що встановлює стратегічні рамки співробітництва між Україною та ЄС на 2005-2007 рр., в котрий раз мало нагадати державним органам України про невиконання вимог Угоди про партнерство та співробітництво.

Отже, зобов'язання країн Центральної і Східної Європи, СНД з приведення законів у сфері інтелектуальної власності до стандартів ЄС призводить до домінуючої ролі права ЄС у розвитку національного законодавства і гармонізації права інтелектуальної власності в рамках усього європейсько-азіатського регіону. При цьому специфіка права інтелектуальної власності ЄС щодо договорів ВОІВ – у його практичній спрямованості на реалізацію чотирьох підвалин Загального ринку: вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталів між державами, а також створення рівних умов конкуренції, становить особливий інтерес в Україні, інших країнах СНД.

Особливістю права ЄС є забезпечення охорони прав через два механізми – гармоні-

зацію законів держав-членів і введення охоронних документів Спільноти для різних об'єктів промислової власності. Важливим аспектом є істотна роль антимонопольного законодавства ЄС у регулюванні використання об'єктів права інтелектуальної власності.

З підписанням у 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво, Україна взяла на себе зобов'язання до 01.03.2003 р. привести законодавство у сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС, включаючи ефективні засоби забезпечення прав, а також приєднатися до ряду міжнародних договорів ВОІВ. Якщо остання вимога в основному виконана, врахування положень актів ЄС має незначний за обсягом фрагментарний характер.

В Україні прийнято значний обсяг нормативних документів по боротьбі з піратством, реалізації майнових прав. У той же час, актуальним залишається розвиток організацій з колективного управління правами авторів, підвищення кваліфікації суддів, створення системи збору та розподілу винагороди за використання об'єктів суміжних прав. Характерним для розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні є провідна роль зовнішніх факторів при крайній повільності зміни ситуації з непрацюючими або працюючими неефективно законами в умовах такого впливу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що міжнародні договори, конвенції та угоди в сфері інтелектуальної власності сприяли вирішенню проблемних питань стосовно створення системи захисту об'єктів інтелектуальної власності. Було прийнято значний обсяг нормативних документів з охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / І. І. Дахно. – Київ : Либідь, 2002. – 200 с.
2. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики : зб. наук. статей / за

ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН Україна, 2002. – 424 с.

3. Мікульонюк І. О. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / І. О. Мікульонюк. – К. : ІВЦ «Видавництво Політехніка», Ліра, 2005. – 232 с.

4. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України /

за ред. Ю. М. Каніци ; кол. авторів: Ю. М. Ступак, В. П. Воробйов та ін. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 1104 с.

5. Право інтелектуальної власності: Академ. курс : підручник [для студентів вищих навч. закладів] / за ред. О. А. Підприги, О. Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 672 с.

Ляшенко О. А. Щодо проблем прийняття та застосування міжнародних договорів, конвенцій та угод у сфері інтелектуальної власності / О. А. Ляшенко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 343–349 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09loaciv.pdf>

Виконане дослідження проблем прийняття та застосування міжнародних договорів, конвенцій та угод у сфері інтелектуальної власності; висвітлені основні заходи та шляхи становлення законодавства щодо охорони інтелектуальної власності.

Ляшенко О.А. О проблемах принятия и применения международных договоров, конвенций и соглашений в сфере интеллектуальной собственности

Выполнено исследование проблем принятия и применения международных договоров, конвенций и соглашений в сфере интеллектуальной собственности; освещены основные мероприятия и пути становления законодательства относительно охраны интеллектуальной собственности.

Ljashenko O.A. About Problems of Acceptance and Application of the International Contracts, Conventions and Agreements in Sphere of the Intellectual Property

Research of problems of acceptance and application of the international contracts, conventions and agreements in sphere of the intellectual property is executed; the basic actions and ways of becoming of the legislation concerning protection of the intellectual property are covered.